

เทคนิคและลวดลายการตกแต่งเสื้อผ้าไทดำ

Technique and Motif of Black Tai Clothing Decoration

สุธีลักษณ์ ไกรสุวรรณ และ ขจีจรัส ปิรมย์ธรรมศิริ

Suteeluk Kraisuwan and Kajijarus Piromthamsiri

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to study the techniques and characteristics of motifs used to decorate Black Tai clothing, 2) to study the decorating characteristics of Black Tai clothing, and 3) to analyze the meaning of the motifs and colors used to decorate Black Tai clothing. The sample consisted of 13 people involved in Black Tai design at the Donmanound Weaving Learning Center (LaoSong) Moo 2 Tumbon Donmanound, Songpeenoung district, Suphan Buri province. Data were collected by observing, interviewing, and audio and video recording. Data were analyzed using qualitative analysis.

The research findings revealed that there were two techniques of making motifs for decorating Black Tai clothing—sewing and overlapping pieces of fabric by using running stitches and pick stitches, and embroidering using out-lining stitches, satin stitches and other stitches. Most decorative clothing such as women's Hee shirts and men's Hee shirts was used for ceremonies. The motifs on Black Tai clothing were influenced by nature and the surrounding environment, particularly the flower motifs such as Mace, Jasmine, Water-Fern, and *Sauropus androgynus*. Most of the motif meanings were related to lifestyle such as peace, love, and cooperation. Four colors were used to decorate clothing—red or crimson for unity, orange for love and warmth, green for nature, and white for goodness or virtue.

Keywords: clothing decoration technique, motif, Black Tai clothing

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาเทคนิคการทำและลักษณะของลวดลายที่ใช้ตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ 2) ศึกษาลักษณะการตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ และ 3) วิเคราะห์ความหมายของลวดลายและสีที่ใช้ตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ กลุ่มตัวอย่าง คือ ชนเผ่าไทดำที่ศูนย์การเรียนรู้ทอผ้า

บ้านดอนมะนาว (ลาวโซ่ง) หมู่ที่ 2 ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 13 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึกเสียงและบันทึกภาพ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย พบว่า เทคนิคการทำลวดลายที่ใช้ตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ มี 2 วิธี คือ การเย็บต่อและซ้อนผ้า ด้วยตะเข็บคันตะลุยและคันดำน้า และ

การปักด้วยด้ายหรือไหมหลากสี โดยใช้การปักเดินเส้น การปักทึบและการปักอื่น ๆ เสื้อผ้าที่มีการตกแต่งส่วนใหญ่เป็นเสื้อผ้าที่ใช้ในงานพิธี ได้แก่ เสื้อฮิอง ผู้หญิงและเสื้อฮิองผู้ชาย ด้านลวดลายการตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ พบว่า ได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยเฉพาะลายดอกไม้ ได้แก่ ลายดอกจันทน์ ลายดอกมะลิ ลายดอกผักแว่นและลายดอกผักหวาน ความหมายของลวดลายส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ได้แก่ การอยู่ร่วมกัน ความรัก และความสามัคคี สีที่ใช้ตกแต่งเสื้อผ้ามี่ 4 สี คือ สีแดงหรือสีแดงเลือดหมู หมายถึง ความสามัคคี สีส้มหมายถึงความรัก ความอบอุ่น สีเขียวหมายถึงธรรมชาติ และ สีขาวหมายถึงความดี

คำสำคัญ: เทคนิคการตกแต่ง ลวดลาย เสื้อผ้าไทดำ

บทนำ

ชนเผ่าไทดำมีชื่อเรียกแตกต่างกันว่าลาวโซ่ง ไทยโซ่ง ไทยทรงดำ ไทดำ ลาวทรงดำหรือไตดำ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะไทดำเหล่านี้นิยมนุ่งห่มด้วยเสื้อผ้ามี่ดำ ถิ่นฐานเดิมของไทดำอยู่ในบริเวณแคว้นสิบสองจุไทยซึ่งมีอาณาเขตอยู่ในแถบแม่น้ำดำและแม่น้ำแดง ปัจจุบันอยู่ในเขตเวียดนามเหนือรอยต่อเชื่อมกับลาวและจีนตอนใต้ (สมิทร บัณฑาร และพูนสุข, 2521, หน้า 2) ชนเผ่าไทดำอพยพเข้ามาในประเทศไทยหลายครั้ง ส่วนใหญ่อพยพจากภัยสงคราม ปัจจุบันอาศัยอยู่กระจัดกระจายในหลายจังหวัดของประเทศไทย เช่น เพชรบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรีและนครปฐม แต่จังหวัดที่มีชนเผ่าไทดำอาศัยหนาแน่นมากที่สุดคือ จังหวัดเพชรบุรี

ไทดำเป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง ได้แก่ ภาษาเขียน ภาษาพูด การแต่งกายและการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะการแต่งกาย จะมีลักษณะที่เด่นชัด กล่าวคือ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายทั้งของผู้ชายและผู้หญิง จะทำจากผ้าสีดำทั้งหมด เทคนิคสำคัญ

ในการตกแต่งเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและเครื่องใช้ที่ทำจากผ้าของไทดำ คือ การนำผ้าหลากสีมาพับริม เย็บซ้อนกัน เกิดเป็นลวดลายต่าง ๆ ตามต้องการ และ การใช้ไหมสีต่าง ๆ มาปักเป็นลวดลายตกแต่งเสื้อผ้าหมอน กระเป๋า ผ้าคาดเอว ตลอดจนมุ้งสำหรับหนุ่มสาว สีที่ใช้คือสีแดงหรือสีแดงเลือดหมู สีส้ม สีเขียว และสีขาว (ธิดา, 2539, หน้า 69) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับไทดำส่วนใหญ่เกี่ยวกับการสืบทอดศิลปวัฒนธรรม และรูปแบบเสื้อผ้า เช่น นุกูล (ม.ป.ป., หน้า 1-12) ศึกษาปรัชญาการดำรงชีวิตของไทดำ พบว่าชนเผ่าไทดำจะสั่งสมปรัชญาชีวิตของบรรพบุรุษไว้ในเครื่องแต่งกาย เนื่องจากในอดีตไม่มีตัวอักษรในการสื่อสารโดยให้ลูกหลานยึดถือความตาย ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้เป็นที่ตั้งชนเผ่าไทดำจึงแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำซึ่งเป็นสีแห่งความโศกเศร้าและเป็นสีที่ต้องค้นหาความสว่าง หรือ เพื่อสอนให้ลูกหลานตั้งอยู่ในความไม่ประมาท เป็นต้น นอกจากนี้ สุทธิลักษณ์ และจิรัช (2550, หน้า 46-53) ได้ศึกษารูปแบบและเทคนิคการตัดเย็บเสื้อผ้าของไทดำ พบว่า ชนเผ่าไทดำยังคงรูปแบบเสื้อผ้าแบบดั้งเดิมอยู่ ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่จะไม่ได้สวมใส่ในชีวิตประจำวันแล้ว แต่ทุกคนจะต้องมีเสื้อฮิองเป็นของตนเอง สำหรับสวมใส่ในงานพิธีกรรมต่าง ๆ สำหรับเทคนิคการตัดเย็บเสื้อผ้าพบว่า ไทดำจะวัดขนาดเสื้อผ้าจากเสื้อต้นแบบชิ้นส่วนของเสื้อผ้าเป็นผ้าชิ้นสี่เหลี่ยม โค้งเว้าเฉพาะส่วนเอวเพื่อให้เสื้อผ้าเข้ารูปทั้งผู้หญิงและผู้ชาย แต่ไม่มีส่วนโค้งเว้าของวงแขนเสื้อ และมีเศษผ้าเหลือทิ้งเพียงเล็กน้อย เทคนิคการทำเครื่องหมายและการวัด ใช้อุปกรณ์ตัดเย็บแบบปัจจุบัน ได้แก่ ดินสอเขียนผ้าและสายวัด เทคนิคการเย็บประกอบตัวเสื้อคือวิธีการสอยพันและการเย็บตะเข็บคู่พับริมด้วยมือ แต่ยังไม่มีการวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับเทคนิคการทำลวดลายตกแต่ง ลักษณะและประวัติความเป็นมาของลวดลาย ตลอดจนความหมายของสีที่นำมาใช้ตกแต่ง และ คำสอนที่ถ่ายทอดไว้กับเครื่องแต่งกาย

ดังนั้นการศึกษาเทคนิคและลวดลายการตกแต่งเสื้อผ้าไทดำ จะทำให้ได้ข้อมูลด้านเครื่องแต่งกาย

ของชนเผ่าไทดำที่ครบถ้วนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นและเป็นประโยชน์ในการถ่ายทอดเรื่องราว คำสั่งสอน ตลอดจนกฎหมายการตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่า และเป็นแนวทางสนับสนุนเอกลักษณ์การแต่งกายของชนเผ่าไทดำให้คงอยู่ต่อไป นอกจากนี้ผลการวิจัยจะเป็นความรู้พื้นฐานสำหรับผู้สนใจในการค้นคว้าเพื่อวิจัยต่อไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

การวิจัยเรื่องเทคนิคและลวดลายการตกแต่งเสื้อผ้าไทดำ มีวัตถุประสงค์เฉพาะดังนี้

1. ศึกษาเทคนิคการทำและลักษณะของลวดลายที่ใช้ตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ
2. ศึกษาลักษณะการตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ
3. วิเคราะห์ความหมายของลวดลายและสีที่ใช้ตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง คือ ชนเผ่าไทดำที่ศูนย์การเรียนรู้ทอผ้าบ้านคอนมะนาว (ลาวโซ่ง) หมู่ที่ 2 ตำบลคอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน และ ผู้ที่ยังคงตัดเย็บเสื้อผ้าและทำลวดลายตกแต่งเสื้อผ้าประจำเผ่าเอง จำนวน 13 คน เก็บข้อมูลระหว่างเดือนมกราคม 2553 ถึงเดือนเมษายน 2553

บริบทของศูนย์การเรียนรู้ทอผ้าบ้านคอนมะนาว (ลาวโซ่ง) หมู่ที่ 2 ตำบลคอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

ชนเผ่าไทดำที่อาศัยอยู่ที่บ้านคอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นกลุ่มที่อพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2400 – 2420 ชนเผ่า

ไทดำรุ่นบุกเบิกของบ้านคอนมะนาวมีต้นทุนทางจารีตประเพณีและวัฒนธรรม ที่ได้รับการปลูกฝังมาจากดินแดนสิบสองจุไทและจังหวัดเพชรบุรี ในยุคนั้นชนเผ่าไทดำจึงมีวิถีชีวิตเป็นไปตามแบบแผนจารีตประเพณีอย่างเคร่งครัด จากการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจตลอดระยะเวลายาวนาน ทำให้วัฒนธรรมชุมชนของชนเผ่าไทดำที่บ้านคอนมะนาวเสื่อมสลายไปเรื่อย ๆ จึงทำให้เกิดโครงการฟื้นฟูอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมและวิถีเกษตรกรรมชาติขึ้น (ประยูทธ, 2552, หน้า 129) และศูนย์การเรียนรู้ทอผ้าบ้านคอนมะนาวเป็นส่วนหนึ่งของโครงการที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมการแต่งกายของไทดำ โดยการรวมกลุ่มการทอผ้า ย้อมผ้า ปักผ้า ตัดเย็บเสื้อผ้าและสวมใส่เครื่องแต่งกายดั้งเดิมของชนเผ่าไทดำ จนปัจจุบันได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานราชการให้นำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปจำหน่ายในงานเทศกาลต่าง ๆ จนสามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิกของกลุ่มได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาด้านการทอ การย้อม การปักและการตัดเย็บเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำที่สำคัญของบ้านคอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรีอีกด้วย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (primary source) จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะลึก ถึงลักษณะลวดลาย เทคนิคการเย็บต่อผ้าและการปัก ความหมายของลวดลายและสีที่ใช้ และ แหล่งข้อมูลทุติภูมิ (secondary source) จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (qualitative analysis) จากการสัมภาษณ์และการสังเกต

ผลของการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของชนเผ่าไทดำ บ้านคอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 13 คน โดยกลุ่มตัวอย่างกลุ่มใหญ่ที่สุดมีอายุระหว่าง 51 – 60 ปี รองลงมาคือ มีอายุระหว่าง 71 – 80 ปี และสัมภาษณ์เจาะลึกถึงประวัติความเป็นมาของชนเผ่าไทดำ บ้านคอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี นางย้อย ทองเชื้อ อายุ 78 ปี กล่าวว่า ตนเองถือเป็นชนเผ่าไทดำรุ่นที่ 3 ของบ้านคอนมะนาว นับจากรุ่นแรกที่อยู่พวยมาจากจังหวัดเพชรบุรีซึ่งในรุ่นที่ 3 นี้ ถือเป็นชาวคอนมะนาวโดยกำเนิด แต่ยังคงสืบสานจารีตประเพณีและวัฒนธรรมตามแบบแผนของชนเผ่าไทดำที่อาศัยในจังหวัดเพชรบุรี

สำหรับวัฒนธรรมการทอผ้าและการตัดเย็บเสื้อผ้า พบว่า ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากพ่อแม่ เนื่องจากในอดีต การเลือกหญิงสาวที่จะมาเป็นคู่ครอง จะดูจากความขยัน งานบ้านงานเรือนต่าง ๆ เช่น การทอผ้าและทาลวดลายผ้า จะพิจารณาจากฝีมือการปัก การทาลวดลายและผืนผ้าที่ทอ ว่ามีความสวยงามเพียงใด ซึ่งในปัจจุบันรุ่นลูกหลานไม่สามารถทอผ้า และตัดเย็บเสื้อผ้าประจำเผ่าของตนเองได้แล้ว เนื่องจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่มีการทอผ้า ทำลวดลาย และตัดเย็บเสื้อผ้าสำหรับสวมใส่ในชีวิตประจำวันและงานพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานเสนเรือน และงานศพเอง เป็นการสวมใส่เสื้อผ้าตามสมัยนิยม และจะสวมใส่เสื้อผ้าประจำชนเผ่า เฉพาะเมื่อมีงานพิธีต่าง ๆ เท่านั้น ทั้งนี้คนรุ่นหลังยังไม่ให้ความสำคัญและความสำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรมการแต่งกายของบรรพบุรุษไว้ จึงทำให้ภูมิปัญญาด้าน

การทอผ้า การปัก การเย็บลวดลายตกแต่งเสื้อผ้า และการตัดเย็บเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ ที่บ้านคอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ค่อย ๆ สูญหายไป เหลือเพียงผู้เฒ่าผู้แก่เพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่สามารถทำได้

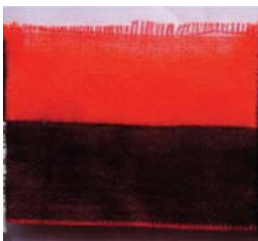
การใช้สิ่งทอของชนเผ่าไทดำบ้านคอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า จะใช้สิ่งทอพื้นเมืองในประเพณีต่าง ๆ ได้แก่ ประเพณีรับขวัญ ประเพณีแต่งงาน ประเพณีเสนเรือน และ พิธีปลงศพ เป็นต้น

เทคนิคการทำและลักษณะของลวดลายที่ใช้ตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ

ลวดลายที่ใช้ตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ บ้านคอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี มีเทคนิคการทำ 2 วิธี คือ

1. ลวดลายที่เกิดจากเทคนิคการเย็บต่อหรือซ้อนผ้า คือ การใช้ผ้าชิ้นเล็ก ๆ สีต่าง ๆ มาเย็บต่อกัน หรือวางซ้อนทับกันให้เกิดเป็นลวดลายต่าง ๆ แล้วจึงนำมาเย็บติดกับเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและของใช้ ลวดลายที่เกิดจากการเย็บต่อหรือซ้อนผ้านี้ เป็นลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งเสื้อผ้าของไทดำมากที่สุดใช้วิธีการเย็บด้วยมือฝีเข็มที่ใช้คือ การคันตะลุย (running stitch) และ การคันดำน้า (picked stitch)

ลวดลายที่เกิดจากเทคนิคการเย็บต่อผ้าที่นิยม ได้แก่ ลายต่อบ้อง ลายเบ้าบานจ้าย ลายเบ้าเต้า และลายเบ้าแปด (ภาพที่ 1) และ ลวดลายที่เกิดจากเทคนิคการเย็บซ้อนผ้า ส่วนใหญ่นิยมใช้กระจงเงา

ลายต่อบ้อง

ลายเบ้าบานจ้าย

ลายเบ้าเต้า

ลายเบ้าแปด

ภาพที่ 1 ลวดลายจากการเย็บต่อผ้า

ทำเป็นเกสร ได้แก่ ลายดอกมะลิ ลายเบ้าจันทน์ ลายขาวเบ้าบัว และ ลายดอกหนามพรม เป็นต้น (ภาพที่ 2)

2. ลวดลายที่เกิดจากเทคนิคการปักด้วยด้ายหรือไหมสีต่าง ๆ มีเทคนิคการปัก ดังนี้

2.1 เทคนิคการปักเดินเส้น เช่น ลายดอกเป็ช และลายชอกูด (ภาพที่ 3) มีลักษณะ ดังนี้

2.1.1 ลายดอกเป็ช แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ ลายดอกเป็ชโปร่งกับลายดอกเป็ชทึบ มีวิธีการปักเหมือนกัน แต่ลายดอกเป็ชทึบจะปักให้เส้นด้ายอยู่

ติดกันเต็มลาย ลายดอกเป็ชโปร่งส่วนใหญ่ใช้ปักเป็นลวดลายตกแต่งที่มุมผ้าเป็ช สำหรับลายดอกเป็ชทึบจะปักรวมกับการปักดอกแปด

2.1.2 ลายชอกูด มีลักษณะปลายม้วนคล้ายขอหรือเลขหนึ่งไทย (๑) ซึ่งประยูทธ (2552, หน้า 23) กล่าวว่าไม้แกะสลักที่ขอดจั่วเรือนของไทดำ เรียกว่าชอกูดเช่นเดียวกันชนเผ่าไทดำเรียกเทคนิคการปักนี้ว่าการปักหลังปลาช่อน

2.2 เทคนิคการปักทึบ เช่น ลายดอกแปด และลายเบ้าคันลาว (ภาพที่ 4) มีลักษณะ ดังนี้

ลายดอกมะลิ

ลายเบ้าจันทน์

ลายขาวเบ้าบัว

ลายดอกหนามพรม

ภาพที่ 2 ลวดลายจากการเย็บซ้อนผ้า

ลายดอกเป็ชโปร่ง

ลายดอกเป็ชทึบ

ลายชอกูด

ภาพที่ 3 ลวดลายจากการปักเดินเส้น

ลายดอกแปด

ลายเบ้าคันลาว

ภาพที่ 4 ลวดลายจากการปักทึบ

2.2.1 ลายดอกแปด ลักษณะลวดลายเหมือนลายดอกแปดที่เกิดจากการเย็บต่อผ้า คือ ลวดลายแบ่งออกเป็น 8 ส่วน แต่ละส่วนเป็นรูปสามเหลี่ยมปักทับด้วยด้ายสี ต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมลายดอกแปดส่วนใหญ่จะปักลายดอกแปดคู่กับลายดอกเปีย

2.2.2 ลายเบ้าะคันลาวมีลักษณะคล้ายหัวลูกศรเป็นการปักทับแบบเรียงเส้นด้ายจากยอดแหลมของหัวลูกศรลงมา

2.3 เทคนิคการปักอื่น ๆ เช่น ลายเบ้าะแ่วนหรือลายดอกผักแว่น และ ลายเบ้าะหวานหรือลายดอกผักหวาน (ภาพที่ 5) มีลักษณะ ดังนี้

2.3.1 ลายเบ้าะหวานหรือลายดอกผักหวาน มีลักษณะเป็นลายดอกไม้เลียนแบบดอกผักหวาน ลวดลายที่ทำเสร็จจะสวยงามเหมือนกันทั้งด้านบนและด้านล่าง การปักจะใช้ด้าย 2 สี ซึ่งเป็นสีอะไรก็ได้ส่วนใหญ่ใช้ปักตกแต่งเป็นลายประกอบบนผ้าเปีย

2.3.2 ลายเบ้าะแ่วนหรือลายดอกผักแว่น เป็นการปักโดยใช้ด้าย 2 สีในดอกเดียวกัน ลักษณะกลีบดอกเป็นยอดแหลมกว่าลายเบ้าะหวาน ลวดลายสวยงามทั้งด้านบนและด้านล่าง มักใช้ปักตกแต่งเป็นลายประกอบบนผ้าเปียเช่นเดียวกับลายเบ้าะหวาน

ลักษณะการตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ

จากการศึกษาลักษณะการตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ พบว่า เสื้อผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันทั้งของผู้หญิงและผู้ชาย ได้แก่ เสื้อก้อม เสื้อน้อย เสื้อไทส้วงก้อม และส้วงฮี จะตัดเย็บจากผ้าฝ้ายสีดำทั้งตัว

โดยไม่มีการตกแต่งใด ๆ นอกจากเสื้อฮีที่ใช้ในงานพิธีกรรมต่าง ๆ จะตกแต่งให้มีความสวยงาม ดังนี้

1. เสื้อฮีผู้หญิง นิยมตกแต่งด้วยลวดลายจากการเย็บต่อผ้าและซ้อนผ้าเป็นดอก โดยเสื้อฮีด้านนอกจะตกแต่งบริเวณคอเสื้อทั้งสองด้าน (ซอน) ปลายแขน (แก้น) และแขนหลัง (เจียง) ลวดลายที่นิยมใช้ ได้แก่ ลายดอกมะลิ ลายดอกจันทน์ และลายเบ้าะบานจ้าย เป็นต้น สำหรับเสื้อฮีด้านในจะตกแต่งบริเวณคอเสื้อกลางตัวเสื้อด้านหน้า ชายเสื้อและรอยต่อตะเข็บในตัวเสื้อ ลวดลายที่นิยมใช้จะเป็นลายเดียวกับเสื้อฮีด้านนอกและใช้ลายต่อบ้องเย็บปิดทับรอยต่อตะเข็บในตัวเสื้อทั้งหมด (ภาพที่ 6)

2. เสื้อฮีชาย นิยมตกแต่งด้วยลวดลายจากการเย็บต่อผ้าและซ้อนผ้าเป็นดอกจะตกแต่งบริเวณคอเสื้อตะเข็บข้าง (ซอน) ซ้นแทรกเป้าใต้ท้องแขน (เจียง) และชายเสื้อด้านใน (ภาพที่ 7) ลวดลายที่นิยมใช้ คือ ลายดอกจันทน์ ลายดอกมะลิ ลายดอกแปด และใช้ลายต่อบ้องเย็บก้นรอบคอเสื้อ นอกจากนี้ยังตกแต่งตะเข็บข้าง ด้วยการปักลายขอกูด

3. ผ้าเปีย การตกแต่งผ้าเปียซึ่งเป็นผ้าคาดอกของผู้หญิงไทดำ จะใช้การปักที่ชายผ้าเปียทั้งสองด้าน (ภาพที่ 8) ลวดลายที่นิยมปักบนผ้าเปีย คือ ลายดอกแปด ลายดอกเปียโปรง ลายดอกเปียทึบ ลายดอกผักหวานและลายดอกผักแว่น สำหรับริมชายผ้าใช้การสอยริมด้วยด้ายสีต่าง ๆ เรียกว่า การสอยผักแกล (ภาพที่ 9)

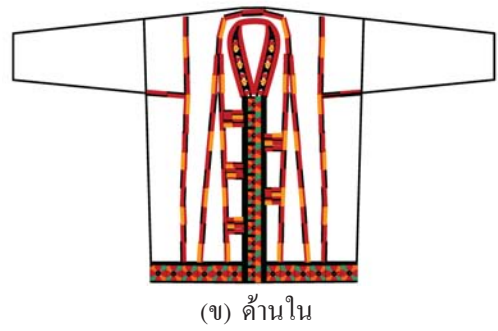

ลายเบ้าะหวาน

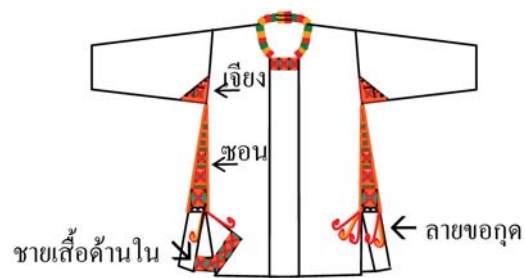

ลายเบ้าะแ่วน

ภาพที่ 5 ลวดลายจากการปักด้วยไหมหลากหลายสี

ภาพที่ 6 ลักษณะการตกแต่งเสื้อฮีผู้หญิง

ภาพที่ 7 ลักษณะการตกแต่งเสื้อฮีผู้ชาย

ภาพที่ 8 ลักษณะการตกแต่งผ้าเปี้ยว

ภาพที่ 9 การสอยฝักแก

ความหมายของลวดลายและสีที่ใช้ตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ

จากการศึกษาลวดลายการตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำพบว่าลวดลายที่ใช้ตกแต่งเสื้อผ้าของไทดำได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยเฉพาะลายดอกไม้มัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาผ้าไทแดงในประเทศลาว ของ วรณศักดิ์พิจิตร โพธิ์จาวรรณ และแอนจูลี (2536, บทคัดย่อ) พบว่า ชื่อเรียกดอกและลวดลายของผ้าไทแดง ส่วนใหญ่ได้จากธรรมชาติ โดยเฉพาะชื่อจากพันธุ์พืชมงคล ชื่อจากลวดลายเรขาคณิตที่มีการเรียกคล้ายคลึงอย่างยิ่งกับกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลวดลายที่ใช้ตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ ได้แก่ ลายดอกจันทน์ ลายดอกมะลิ ลายดอกผักแว่น และลายดอกผักหวาน เป็นต้น สำหรับลวดลายโบราณที่ยังคงทำสืบทอดกันมามี 4 ลวดลาย คือ ลายเบ้าบานจ้าย ลายขาวเบ้าบัว เมฆหรือลายดอกบัว ลายเบ้าเต้าหรือลายดอกน้ำเต้า และ ลายเบ้าแปดหรือลายดอกแปด

คำว่า “เบ้า” ในภาษาไทยดำ หมายถึง ดอก ดังนั้นชื่อเรียกลวดลายตกแต่งเสื้อผ้าส่วนใหญ่จึงมีคำว่าเบ้า อยู่หน้าเสมอ ปัจจุบันมีการดัดแปลงลวดลายใหม่ ๆ ขึ้น จากการผสมผสานลวดลายโบราณกับลวดลายที่คิดประดิษฐ์ขึ้นใหม่มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น ลายบัวแล้ว ลายหนามพรม เป็นต้น

เรื่องความหมายของลวดลายพบว่าชนเผ่าไทดำส่วนใหญ่จะไม่รู้ความหมาย เกี่ยวกับเรื่องนี้นางขวัญยืน ทองดอนจุย อายุ 58 ปี ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านคอนมะนาวกล่าวว่า “ความหมายของลวดลายส่วนใหญ่ไม่ค่อยรู้กันแล้ว เพราะก็ทำตามบรรพบุรุษกันมา แต่ถ้าถามว่าทำไมเป็นมัย ก็ทำเป็น และที่ไม่สนใจเลยเพราะมันสูญหายไปหมดแล้ว ถ้าบ้านไหนมีปู่ย่าตายายอยู่เกร็ดเล็กเกร็ดน้อยเหล่านี้ ถ้าลูกหลานไม่ถามเขาก็ไม่รู้ว่าจะบอกไปทำอะไร เดียวนี้อยากรู้ก็ไม่มีคนให้ถามแล้ว” อย่างไรก็ตาม มีบางลวดลายที่ยังคงรู้ความหมายสามารถสรุป ได้ดังนี้

1. ลายเบ้าแปด หรือ ลายดอกแปด ลวดลาย

ของชนเผ่าไทดำส่วนใหญ่ จะมีหน่วยนับเท่ากับ 8 โดยนางขวัญยืน ทองดอนจุย กล่าวว่า “ลายดอกแปดเป็นลายเรขาคณิตที่บรรพชนคิดได้อย่างไร ให้ลวดลายลงตัวทั้งแปด และมาสอดคล้องกับวิถีชีวิตที่มีมรรคแปดองค์แปด เพราะว่าในสมุดข่อยของโง่งบอกว่า หากเราทำความดีตามปรัชญาชีวิตนี้ ต่อไปจะพบพระพุทธรูปองค์มาตรัสรู้ และจะสำเร็จเป็นพุทธไป หรือ ที่เรียกว่า ฮู้ฮิด ฮู้ครอง หมายถึง การรู้ถือและรู้ปฏิบัติในสิ่งที่ดี” ทั้งนี้ มรรค 8 คือ หนทางสู่ความพ้นทุกข์ ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ – ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ – ดำริชอบ สัมมาวาจา – วาจาชอบ สัมมากัมมันตะ – การงานชอบหรือประพฤติชอบ (ทางกาย) สัมมาอาชีวะ – เลี้ยงชีพชอบ คือ การประกอบอาชีพที่สุจริตไม่ผิดศีลธรรม สัมมาวายามะ – ความเพียรชอบ สัมมาสีล – ระลึกชอบ และ สัมมาสมาธิ – ตั้งใจมั่นชอบ ขณะที่ บุญเสริม (2545, หน้า 54) กล่าวว่า ดอกแปดเป็นลายที่เกิดจากจินตนาการของชนเผ่าไทดำที่อาศัยเชิงเขา (เทวดาที่มีอำนาจอิทธิพล และบารมี) ทั้ง 8 องค์ มาประดิษฐ์เป็นลายผ้า ผู้ใดใช้เสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มลายนี้ จะได้รับการดูแลจากเขา ดังนั้นชนเผ่าไทดำจึงนิยมปักหรือเย็บลายดอกแปดบนเสื้อฮู้ หรือผ้าที่ต้องใช้ในงานพิธีกรรมต่าง ๆ

2. ลายเบ้าหวาน หรือ ลายดอกผักหวาน ผักหวานโดยทั่วไปจะมีลักษณะเป็นช่อ ดอกบนช่อดอกจะเกาะกันเป็นกระจุก ช่อหนึ่งเป็นวงกลมหลายชั้น (ภาพที่ 10) พบลวดลายดอกผักหวานเฉพาะในกลุ่มชนเผ่าไทดำที่บ้านคอนมะนาวนี้เท่านั้น แต่ไม่มีผู้ทราบความหมายของลวดลาย เมื่อพิจารณาจากลักษณะลวดลายดอกผักหวาน จะเห็นว่ามีลักษณะลวดลายเหมือนดอกผักหวานป่า ซึ่งคาดว่าชนเผ่าไทดำน่าจะพบเห็นดอกผักหวานป่าในวิถีชีวิต จึงนำมาประดิษฐ์เป็นลวดลายปักบนเครื่องนุ่งห่ม

3. ลวดลายที่นำกระจกมาทำเป็นเกสรดอก จากคำบอกเล่าของนางขวัญยืน ทองดอนจุยว่า “กระจกเป็นสิ่งมงคล การติดกระจก อะไรที่ไม่ดีจะ

ภาพที่ 10 ลายดอกฝักหวาน และ ดอกฝักหวานป่า
ที่มา: แก้วนภา และจันทรรักษ์ (2550, หน้า 151)

สะท้อนกลับไป สิ่งที่ดีก็จะอยู่กับตัวเรา” ดังนั้นชนเผ่าไทดำจึงเชื่อว่ากระเจกในลาวลาย จะสะท้อนสิ่งไม่ดีออกไปจากตัว

4. การตกแต่งเสื้อฮี ซึ่งมีการตกแต่งด้านในสวยงามกว่าด้านนอก ชนเผ่าไทดำเชื่อว่า เปรียบเสมือนการทำความดีไม่ต้องประกาศให้ใครรู้ แต่จะดีจากการกระทำและจิตใจของแต่ละคน ซึ่งคนอื่น ๆ จะรู้เอง

ความหมายของสี

ผ้าที่ใช้ในการตัดเย็บเสื้อผ้า เคหะสิ่งทอและของใช้จากผ้าของชนเผ่าไทดำที่บ้านดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรีนั้น นางสาวทองเชื้อ อายุ 58 ปี เล่าให้ฟังว่า “สีผ้าที่ใช้เป็นสีหลัก คือ สีนิล (สีดำ) ส่วนผ้าที่ใช้ตกแต่งได้แก่สีแดงที่ใช้เป็นประจำ สีเหลือง (สีส้ม) สีเขียวและสีขาว เขาจะใช้แค่ 3 สีนี้ตกแต่งกับสีแดง” โดยผ้าที่ใช้จะทอและย้อมเอง ในอดีตผ้าสีดำจะทำจากฝ้าย ย้อมด้วยครามและย้อมทับด้วยเปลือกกระดู่ และทอเป็นผืนผ้าเองสำหรับผ้าสีแดง ส้ม เขียว และขาว จะใช้ผ้าไหม ซึ่งจะเลี้ยงไหม ย้อมด้วยสีธรรมชาติและทอเป็นผืนผ้าเองเช่นเดียวกับผ้าฝ้ายย้อมครามเกี่ยวกับเรื่องนี้นางวาล ออมสิน แม่เผ่าชนเผ่าไทดำ อายุ 74 ปี กล่าวว่า “สมัยก่อนจะทอผ้าสีนิล สีเหลือง สีเขียวเอง ทอไว้หมด เวลาแก่ไป ตายไป เขาก็เอาไปทำพิธีศพ สมัยก่อนผู้หญิงต้องทอผ้าเป็นทุกคน” ปัจจุบันพบว่า ชน

เผ่าไทดำที่บ้านดอนมะนาว ยังคงทอผ้าฝ้ายและย้อมด้วยครามเอง แต่ผ้าสีอื่น ๆ จะใช้ใยประดิษฐ์ที่ย้อมสีสังเคราะห์สำเร็จแล้ว มาทอเป็นผืนผ้า สำหรับใช้ทำลาวลายตกแต่งเสื้อผ้า ซึ่งแต่ละสีมีความหมายและความเชื่อ ดังนี้

1. สีดำ เป็นสีหลักที่ชนเผ่าไทดำใช้ในการตัดเย็บเสื้อผ้า ทั้งนี้เนื่องจากชนเผ่าไทดำมีอาชีพเกษตรกร ซึ่งเสื้อผ้าต้องเปื้อนดินและโคลน ดังนั้นจึงใช้สีดำตัดเย็บเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายเพื่อให้เหมาะสมกับอาชีพ ขณะที่ประทีพ (2552, หน้า 19) กล่าวว่า การใช้สีดำของชนเผ่าไทดำ หมายถึง ความเดียวดายของชนเผ่าไทดำที่ต้องพลัดพรากจากบ้านเกิด

2. สีแดงหรือสีแดงเลือดหมู นางสาววัญยืนทองคอนจุก กล่าวว่า “เท่าที่รู้มา สีแดงหมายถึงการอยู่ในสังคมร่วมกัน เราก็คงต้องอยู่ให้ได้กับสังคมนี้” ซึ่งหมายถึง การอยู่ร่วมกัน ต้องมีความสามัคคีและอยู่ร่วมกันให้ได้ ขณะที่บุญเสริม (2545, หน้า 46) กล่าวว่า สีแดงหรือสีแดงเลือดหมู หมายถึง เลือดเนื้อหรือสิ่งมีชีวิต และเป็นสีที่แสดงถึงการหลุดพ้น ดังนั้นจึงมีการใช้ผ้าแพรสีแดงปิดหน้าศพ หรือปิดโลงศพ เพื่อส่งผู้ตายไปผืนดิน

3. สีส้ม เป็นสีที่หมายถึงความรักความอบอุ่น

4. สีเขียว เป็นสีที่สื่อถึงธรรมชาติและการดำเนินชีวิต ให้ความรู้สึกผ่อนคลาย สดชื่น ร่มรื่น

5. สีขาว หมายถึง ความดี การเกิดเป็นคน ต้องมีความดีและรักษาความดีไว้ให้ได้ โดยนางวัญยืน

ทองคอนจุย กล่าวถึงความหมายของสีข้าว ตามที่ได้
รับการบอกเล่าจากบรรพบุรุษว่า “อย่างสีข้าว หมายถึง
เราต้องเป็นคนคิมัย เราต้องเป็นคนดี เมื่ออยู่ร่วมกัน”

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเทคนิคและลวดลายการตกแต่ง
เสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ พบว่า ชนเผ่าไทดำบ้านคอน
มะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี อพยพ
มาจากจังหวัดเพชรบุรี และยังคงสืบสานจารีต
ประเพณีและวัฒนธรรมตามแบบแผนของชนเผ่า
ไทดำที่อาศัยในจังหวัดเพชรบุรี ปัจจุบันสวมใส่
เสื้อผ้าตามสมัยนิยม และจะสวมใส่เสื้อผ้าประจำชนเผ่า
เฉพาะงานประเพณีสำคัญ ๆ เช่น งานแต่งงาน งาน
เสนเรือน และงานศพ เท่านั้น

ลักษณะลวดลายที่นำมาตกแต่งเสื้อผ้าของชน
เผ่าไทดำ มีเทคนิคการทำ 2 วิธี คือ ลวดลายที่เกิด
จากเทคนิคการเย็บต่อผ้าหรือซ้อนผ้าโดยใช้วิธีการด้น
ตะขู และ การด้นดำน้า และ ลวดลายที่เกิดจากเทคนิค
การปักด้วยไหมหลากสี โดยใช้วิธีการปักเดินเส้น การ
ปักทึบและการปักอื่น ๆ เสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำที่มี
การตกแต่ง ได้แก่ เสื้อผ้าที่ใช้ในงานพิธี ประเพณีต่าง
ๆ คือ เสื้อฮิของผู้หญิงและเสื้อฮิของผู้ชาย ด้าน
ลวดลายการตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ พบว่า ได้
รับอิทธิพลจากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมรอบตัว
โดยเฉพาะลายดอกไม้ ได้แก่ ลายดอกจันทน์ ลาย
ดอกมะลิ ลายดอกผักแว่น และลายดอกผักหวาน
ความหมายของลวดลายส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการ
ดำเนินชีวิต เช่น การอยู่ร่วมกัน ความรัก ความสามัคคี
ความอดทนและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน
สำหรับสีที่ใช้ตกแต่งเสื้อผ้า พบว่า มี 4 สี คือ สีแดง
หรือสีเลือดหมู หมายถึง การอยู่ร่วมกันต้องมีความ
สามัคคี สีส้ม หมายถึง ความรัก ความอบอุ่น สีเขียว
หมายถึงธรรมชาติ และสีขาว หมายถึงความดี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ชนเผ่าไทดำที่บ้านคอนมะนาว มีผู้ที่สามารถ
ทำลวดลายการตกแต่งเสื้อผ้าได้เพียงไม่กี่คน โดยเฉพาะ
การปักลวดลายของชนเผ่าไทดำ เช่น การปักลายขอ
กูด ที่มีเทคนิคการปักเฉพาะ ดังนั้น จึงควรส่งเสริม
สนับสนุน ให้มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำลวดลาย
ตกแต่งเสื้อผ้าชนเผ่าไทดำอย่างยั่งยืน เพื่อสืบสาน
วัฒนธรรมการตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำให้คงอยู่
ต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัย พบว่า ชนเผ่าไทดำที่บ้านคอน
มะนาว รู้ประวัติความเป็นมาของเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย
ของชนเผ่าไทดำน้อยมาก ซึ่งจากข้อมูลที่สามารถ
รวบรวมได้พบว่า การตัดเย็บเสื้อผ้าและการทำลวดลาย
ตกแต่งเสื้อผ้าของชนเผ่าไทดำ จะแฝงด้วยคำสอน
และปรัชญาแนวคิดการดำเนินชีวิต จึงควรศึกษาเชิง
ลึกกับชนเผ่าไทดำ ที่ยังคงอาศัยกระจัดกระจายอยู่ใน
จังหวัดต่างๆ เพื่อรวบรวมไว้เป็นแหล่งศึกษาภูมิปัญญา
และวัฒนธรรมของชนเผ่าไทดำให้ลูกหลานได้ถือ
ปฏิบัติและภาคภูมิใจต่อไป

คำขอบคุณ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก โครงการทุน
วิจัยด้านผ้าไทย ของมูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน

เอกสารอ้างอิง

แก้วนภา กิตติบรรพชา และ จันรรจ์ เพ็ชรอนุรักษ.
(2550). ชีพลักษณะ ลักษณะดอกและผล และ
ความสำเร็จ ในการสืบพันธุ์ของผักหวานป่า. ใน
รายงานการสัมมนาทางวนวัฒนวิทยา ครั้งที่ 8
“เทคโนโลยีวนวัฒนเพื่อจัดการความยากจน”, วันที่

- 17-19 มกราคม 2550 (หน้า 144-153). กรุงเทพฯ: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ธิดา ชมภูนิช. (2539). *การศึกษาศิลปหัตถกรรมไทย โข่งในจังหวัดนครปฐม*. นครปฐม: สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- นุกุล ชมพูนิช. (ม.ป.ป). *ปรัชญาการดำรงชีวิตของไทยคำ*. ม.ป.ท.
- บุญเสริม ดินตะสุวรรณ. (2545). *ศึกษาผ้าและเครื่องนุ่งห่มของชาวไทยทรงดำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพฯ.
- ประทีพ ทองเหลือ. (2552). *การออกแบบและพัฒนาสิ่งทอพื้นเมืองไทยคำ จังหวัดเพชรบุรี กรณีศึกษา: ชุดผ้าปูโต๊ะอาหาร* (ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- ประยุทธ์ สืบอารีพงศ์. (2552). *โข่งดอนมะนาว* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สุพรรณบุรี: กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำบ้านดอนมะนาว.
- วรรณศักดิ์จิตร บุญเสริม ไพโซ สุนะลาด จารุวรรณ พรหมวัง จำเพชร และ แอนจูลี สารสิทธิ์ยศ (2536). *ผ้าไทแดงแห่งจำเพชร: ศิลปะอันยอดเยี่ยมแห่งการดำหูกทอไหมเก็บดอกดวงและลวดลาย*. สืบค้นจาก http://www.culture.go.th/research/mostinteresting/cloth/36_25.html
- สุริลักษณ์ ไกรสุวรรณ และ ขจีรัตน์ ภิรมย์ธรรมศิริ. (2550). *รูปแบบและเทคนิคการตัดเย็บเสื้อผ้าไทคำ*. ใน *การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 45 สาขาส่งเสริมการเกษตรและคหกรรมศาสตร์*, วันที่ 30 มกราคม-2 กุมภาพันธ์ 2550 (หน้า 46-53). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุมิตร ปิณฑพันธ์ บัณฑิต อ่อนคำและ พูนสุข ธรรมาภิมุข. (2521). *ลาวโข่ง: รายงานวิจัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

TRANSLATED THAI REFERENCES

- Boonserm, W., Soonalat, P., Phromwang Khamphet, C., & Sansittiyot, A. *Cloths of Red Tai in Samnua: Splendid art of silk cloth weaving and pattern designing*. (2002). Retrieved from http://www.culture.go.th/research/mostinteresting/cloth/36_25.html
- Chomphunit, T. (1996). *A study on Tai Song handicrafts in Nakhon Pathom Province*. Nakhon Pathom: Institute of Arts and Culture, Rajabhat Institute Nakhon Pathom. [in Thai]
- Chompoonich, N. (n.d.). *Philosophy of living of Tai Song*. N.P.: n.p. [in Thai]
- Kittibanpacha, K., & Pianhanuruk, C. (2007). Phenology, flower and fruit morphology and reproductive success of *Melientha suavis* Pierre. In *Proceedings of the 8th silvicultural seminar "Silvicultural Technology for the Eradication of Poverty"* (pp. 144-153). Bangkok: Faculty of Forestry, Kasetsart University. [in Thai]
- Kraisuwan, S., & Piromthamsiri, K. (2007). Style and construction technique of Black Tai clothing. In *Proceedings of the 45th Kasetsart University annual conference: Agricultural extension and home economics* (pp. 46-53). Bangkok: Kasetsart University. [in Thai]
- Pitiphat, S., Ondam, B., & Thammaphimuk, P. (1978). *Lao Song: A research report*. Bangkok: Thammasat University press. [in Thai]
- Suebareepong, P. (2009). *Song at Don Manao* (2nd ed.). Suphumburi: Tai Song Dum Native Weaving Group of Ban Don Manao. [in Thai]
- Tintasuvan, B. (2002). *The study of Thai Song Dam textile and clothing of Tambon Nong Prong, Amphoe Khao Yoi, Changwat Phetchaburi* (Unpublished master's thesis). Ramkhamhaeng University, Bangkok. [in Thai]
- Tonglua, P. (2009). *A design and development of Thai Song Dam textile in Phetchaburi Province, case study: Set fabric on the dining - table type* (Unpublished master's thesis). Srinakhariwiroth University, Bangkok. [in Thai]